

Охорона і захист прав дитини у спорах про спільну власність

Л.А. Романовська,
здобувач відділу проблем
цивільного, трудового
і підприємницького права
Інституту держави і права
імені В.М. Корецького
Національної академії наук
України

S u m m a r y

The article deals with the grounds allow realizing the child's rights in the legal joint ownership. It analyses definition of the "family member." The author justifies legislative proposals aimed at the strengthening protection and safeguarding of the child's rights in the legal joint ownership: in agricultural and farm individual enterprises, in case when building activity has been carried on by the land owner at the expense of the family members joint work.

Інститут спільної власності для цивільного права не новий. Проблема спільної власності присвячені праці О.В. Дзери, А.Б. Гриняка, І.В. Жилинкової, З.В. Ромовської, В.І. Резникової, Н.М. Кондратьєвої, Л.М. Павлік, І.Ф. Севрюкової, Н.Ю. Христенко та ін.¹ Проте залишається чимало питань, що потребують вивчення та вирішення, зокрема щодо статусу цивільно-правового регулювання відносин спільної власності за участю дитини, чим і обумовлюється актуальність цієї наукової праці.

Метою статті є аналіз правовідносин спільної власності за участю дитини та підстав, за якими вони виникають, а також визначення проблем їх правового регулювання й обґрунтування наукових пропозицій.

У науковій літературі правова дефініція «член сім'ї» є дискусійною

Цивільне законодавство України передбачає два види спільної власності: спільну часткову та спільну сумісну (ч. 2 ст. 355 Цивільного кодексу України; далі — ЦК).

Дитина може набувати право спільної часткової власності шляхом прийняття спадщини, внаслідок вчинення цивільних правочинів та в інших випадках, прямо встановлених законом, або на підставі рішення суду. Право спільної сумісної власності виникає лише у визначених законом випадках.

Так, згідно із ст. 175 Сімейного кодексу України (далі — СК) майно, набуте батьками і дітьми за рахунок їхньої спільної праці чи спільних коштів, належить їм на праві спільної сумісної власності. Відповідно до ч. 4 ст. 368 ЦК майно, набуте в результаті спільної праці та за спільні грошові кошти членів сім'ї, є їхньою спільною сумісною власністю.

¹ Див., напр.: Цивільне право України: Підруч.: у 2-х кн. / За ред. О.В. Дзери, Н.С. Кузнецової. Кн. 1. — К., 2002. — С. 396—410; Гриняк А. Б. Цивільно-правовий договір як підстава виникнення права спільної власності фізичних осіб. Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. — К., 2007. — 20 с.; Жилинкова І. В. Правовий режим имущества членов семьи. — Х., 2000. — С. 258; Ромовська З. В. Сімейний кодекс України: Наук.-практ. коментар. — К., 2003. — С. 355; Резникова В. І. Деякі питання права спільної часткової власності // Проблеми права на зламі тисячоліть: матер. міжнар. наук. конф. — Дніпропетровськ, 2001. — С. 376—378; Кондратьєва Н. М. Правове регулювання права спільної часткової власності. Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. — К., 2011. — 19 с.; Павлік Л. М. Особливості регулювання спільної часткової власності фізичних осіб // Формування механізму реалізації та захисту прав і свобод фізичних осіб в Україні. — Чернівці, 2008. — С. 49—53; Цивільне право України. Академічний курс: Підруч.: у двох томах / За заг. ред. Я.М. Шевченко. — Т.1. Загальна частина. — К., 2003. — С. 338—347; Христенко Н. Ю. Право спільної сумісної власності фізичних осіб. Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. — К., 2006. — 24 с.

Ці правові норми передбачають набуття права спільної сумісної власності за однакових умов: 1) спільної праці; 2) за спільні грошові кошти. Проте вони стосуються різних суб'єктів цього права, а саме: батьків і дітей (за ст. 175 СК) та членів сім'ї (за ч. 4 ст. 368 ЦК). Тому за ст. 175 СК

Аналіз судової практики засвідчує, що суди, застосовуючи ч. 4 ст. 368 ЦК, по-різному вирішують, хто з осіб є членом сім'ї. В одних випадках критерієм належності до членів сім'ї є спорідненість, в інших — спільне проживання

додатковою умовою для набуття права спільної сумісної власності є походження дитини від батьків, а відповідно до ч. 4 ст. 368 ЦК — визнання осіб членами сім'ї, до яких може належати й дитина (наприклад, прийнята в сім'ю на виховання).

У науковій літературі правова дефініція «член сім'ї» є дискусійною. І.В. Спасибо-Фатеева запропонувала виходити із положень ст. 64 Житлового кодексу Української РСР, яка до членів сім'ї відносить подружжя, дітей та батьків, а також інших осіб, якщо вони постійно проживають разом із наймачем і ведуть з ним спільне господарство². На думку І.В. Жилінкової поняття «член сім'ї» є похідним від поняття «сім'я», зокрема, членом сім'ї є фізична особа, яка зв'язана з тією чи іншою сім'єю певною юридичною підставою — шлюбом, спорідненістю, фактом прийняття дітей в сім'ю на виховання та іншими обставинами, що визнаються законодавством підставами виникнення сім'ї³. Конституційний Суд України стосовно поняття «член сім'ї» у Рішенні від 3 червня 1999 р. № 5-рп/99 (справа про офіційне тлумачення терміна «член сім'ї»; далі — Рішення № 5-рп/99) виходить із об'єктивної відмінності його змісту залежно від галузі законодавства (п. 6 Рішення № 5-рп/99). В.М. Крижна дійшла висновку, що різне тлумачення поняття «член сім'ї» не дає підстав розробити єдиного поняття «сім'я» в праві. На її переконання, з урахуванням ст. 3 СК, сім'я — це об'єднання осіб, пов'язаних між собою спільністю проживання, побуту і взаємними правами та обов'язками⁴. В.А. Ватрас вважає, що формування єдиного, комплексного, універсального

для всіх галузей права визначення цього терміна є недоцільним з огляду на ті завдання, які притаманні тій чи іншій галузі права та специфіку суспільних відносин, що ними регулюються. Він доводить, що кожній галузі права, у тому числі й сімейному, притаманне його власне розуміння. У сімейному праві він визначає членів сім'ї як фізичних осіб, які пов'язані з конкретною сім'єю шлюбом, спорідненістю, усиновленням та деякими формами влаштування дітей, позбавлених батьківського піклування, спільним життям, спільністю інтересів, взаємними сімейними правами та обов'язками⁵.

Аналіз судової практики засвідчує, що суди, застосовуючи ч. 4 ст. 368 ЦК, по-різному вирішують, хто з осіб є членом сім'ї. В одних випадках критерієм належності до членів сім'ї є спорідненість⁶, в інших — спільне проживання⁷. Водночас жоден суд, визначаючи, хто з осіб належить до членів сім'ї, не посилається на ознаки сім'ї, передбачені ч. 2 ст. 3 СК. За цією статтею сім'ю становлять особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом, мають взаємні права та

Незважаючи на те, що спільне проживання членів сім'ї є найбільш типовою та наочною ознакою сімейної спільноти, ознаками ж юридичного визначення поняття «член сім'ї» є такі, як спільний побут і взаємні права та обов'язки

обов'язки. Виняток передбачено для подружжя, яке вважається сім'єю і тоді, коли дружина та чоловік у зв'язку з навчанням, роботою, лікуванням, необхідністю догляду за батьками, дітьми та з інших поважних причин не проживають спільно, та для дитини, яка належить до сім'ї своїх батьків і тоді, коли спільно з ними не проживає. Отже, згідно із ч. 2 ст. 3 СК ознаками сім'ї є: 1) спільне проживання; 2) спільний побут; 3) взаємні права та обов'язки. За наявності цих трьох ознак має визначатись поняття «член сім'ї». Подружжя та дитина, які проживають окремо, вважаються членами сім'ї за наявності одночасно таких ознак: 1) шлюб (для подружжя) або спорідненість (для дитини); 2) спільний побут; 3) взаємні права та обов'язки.

² Див.: Спасибо-Фатеева І. В. Научно-практический комментарий Закона Украины «О собственности». — Х., 1996. — С. 32.

³ Див.: Жилінкова І. В. Знач. праця. — С. 14.

⁴ Див.: Сімейне право України: Підруч. / Л.М. Баранова, В.І. Борисова, І.В. Жилінкова та ін.; За заг.ред. В.І. Борисової та І.В. Жилінкової. — К., 2004. — С. 49.

⁵ Див.: Ватрас В. А. Суб'єкти сімейних правовідносин. Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. — К., 2008. — С. 6—7.

⁶ Див., напр.: Рішення Апеляційного суду Миколаївської області від 23 лютого 2011 р. у справі № 22ц-615/2011 // <http://reyestr.court.gov.ua/Review/14254789>

⁷ Див., напр.: Рішення Апеляційного суду Запорізької області від 21 червня 2012 р. у справі № 22-2787/2012 // <http://reyestr.court.gov.ua/Review/25013428>

Незважаючи на те, що спільне проживання членів сім'ї є найбільш типовою та наочною ознакою сімейної спільноти⁸, ознаками ж юридичного визначення поняття «член сім'ї» є такі, як спільний побут і взаємні права та обов'язки. Водночас, за тлумачним словником української мови, *побут* — це загальний установлений порядок, спосіб життя певної сім'ї, який пов'язує її членів з задоволенням власних матеріальних та культурних потреб (житло, одяг, їжа, відпочинок тощо), а також охоплює традиції, звичаї та ін.⁹ **Взаємні права та обов'язки членів сім'ї** — це комплекс взаємних особистих і майнових прав та обов'язків, які набувають члени сім'ї на підставі шлюбу, спорідненості, усиновлення, факту прийняття дитини в сім'ю на ви-

Той чи інший закон не може визначати, хто є членом сім'ї, він може лише надавати чи не надавати окремим членам сім'ї певних прав та обов'язків

ховання й інших обставин (наприклад, права та обов'язки щодо виховання, спілкування, утримання тощо).

Наявність судових рішень, скасованих судами апеляційної та касаційної інстанцій, відповідно до яких члени сім'ї набули право спільної сумісної власності на підставі ч. 4 ст. 368 ЦК, свідчить про відсутність єдиної позиції щодо застосування зазначеної норми у судовій практиці.

З наукової позиції З.В. Ромовської, саме назва СК зумовила необхідність законодавчого визначення поняття «сім'я». Вона вважає помилковою точку зору про те, що єдиного універсального поняття сім'ї дати неможливо та й не потрібно. На її думку, той чи інший закон не може визначати, хто є членом сім'ї, він може лише надавати чи не надавати окремим членам сім'ї певних прав та обов'язків¹⁰. Вважаємо таку позицію З.В. Ромовської щодо вирішення питання з визначення поняття «член сім'ї» такою, що заслуговує на увагу. Саме СК має бути тим нормативно-правовим актом, за яким має визначатися поняття «сім'я» і похідне від нього — «член сім'ї». Але, враховуючи Рішення № 5-рп/99 та необхідність вирішення проблеми застосування на практиці ч. 4 ст. 368 ЦК, є доцільним доповнити цю частину реченням такого змісту: «До членів сім'ї належать

особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом, мають взаємні права та обов'язки».

У юридичній літературі окремо обговорюється й одна з умов набуття спільної сумісної власності — спільна праця. На думку О.В. Дзери, реалізація цієї умови може мати місце щодо майна, яке утворюється внаслідок ведення підсобного господарства¹¹. О.А. Пушкін та В.М. Самойленко звертають увагу, що таким майном можуть виступати житлові будинки, господарські споруди, транспортні засоби, продуктивна худоба, птиця, сільськогосподарський інвентар та інше майно. До складу цього майна входить і саме підсобне господарство (город, сад), бо є створеним із моменту виникнення права власності чи іншого права на земельну ділянку, на якій воно розташоване.

Власністю членів сім'ї, які спільно займаються особистим підсобним господарством, є також вироблена ними продукція та отримані прибутки¹².

Відповідно до ч. 2 ст. 89 Земельного кодексу України (далі — ЗК) земельна ділянка може належати на праві спільної сумісної власності: 1) подружжю; 2) членам фермерського господарства, якщо інше не передбачено угодою між ними; 3) співвласникам жилого будинку.

У фермерському господарстві реалізується спільна праця батьків та дитини, яка досягла 14 років, а також членів сім'ї, до яких може належати дитина, яка досягла 14 років (наприклад, пасинок, падчерка та ін.). Але дитина як член фермерського господарства може бути відповідно до ч. 2 ст. 89 ЗК тільки співвласником спільної сумісної власності на земельну ділянку, що надана фермерському господарству для здійснення діяльності. Спільна праця не є підставою для набуття дитиною права спільної сумісної власності на майно такого господарства. Право власності на майно має саме фермерське господарство як юридична особа. Дитина набуває право на його майно тільки у розмірі частки, визначеної їй Статутом, у разі ліквідації цього господарства або припинення членства.

Згідно із раніше діючою ст. 16 Закону від 20 грудня 1991 р. № 2009-ХІІ «Про селянське (фермерське) господарство»¹³ майно членів се-

⁸ Див.: Сімейне право України: Підруч. / Л.М. Баранова, В.І. Борисова, І.В. Жилінкова та ін.; За заг. ред. В.І. Борисової та І.В. Жилінкової. — К., 2004. — С. 49.

⁹ Див.: Зрозумій мене: Тлумачний словник української мови: Близько 7,5 тис. слів. — К., 2003. — С. 188.

¹⁰ Див.: Ромовська З.В. Знач. праця. — С. 18—19.

¹¹ Див.: Цивільне право: Підруч. / Д.В. Боброва, О.В. Дзера, Н.С. Кузнєцова, О.А. Підпригора та ін. Ч. 1. — К., 1997. — С. 368.

¹² Див.: Пушкін А.А. Гражданское право. Ч. 1. / А.А. Пушкін, В.М. Самойленко. — М., 1997. — С. 308.

¹³ Втратив чинність на підставі Закону від 19 червня 2003 р. № 973-IV.

лянського (фермерського) господарства, яке використовувалось для ведення селянського (фермерського) господарства, у тому числі земля, жилі будинки, квартири, предмети домашнього господарства, продуктивна і робоча худоба, птиця, бджолосім'я, посіви та посадки сільськогосподарських культур і насаджень на земельній ділянці, засоби виробництва, вироблена продукція і доходи від її реалізації, транспортні засоби, кошти, акції, інші цінні папери, а також інше майно споживчого і виробничого призначення

На наш погляд, спільна сумісна власність на майно фермерського господарства є гарантією захисту прав дитини—члена фермерського господарства на майно цього господарства. Отож, є доцільним внести відповідні зміни до ч. 1 ст. 20 Закону № 973-IV.

належало їм на праві спільної сумісної власності, якщо інше не було передбачено угодою між ними.

У науковій літературі існує точка зору про те, що спільна сумісна власність на майно членів фермерського господарства не лише суперечила правовому статусу господарства як юридичної особи, але й дозволяла далеким родичам, які стали членами фермерського господарства після його створення і на короткий проміжок часу, претендувати на рівну частку в усьому майні, що використовується для ведення фермерського господарства¹⁴. Не можна погодитись із цим. Фермерське господарство є особливою організаційно-правовою формою юридичної особи¹⁵, адже йому властиві всі ознаки сільськогосподарського підприємства, а також характерні власні спеціальні ознаки¹⁶.

Відтак, функціонування фермерського господарства як особливої форми юридичної особи з правом спільної сумісної власності її членів на майно, що використовується для забезпечення діяльності цього господарства, можливе. Такий правовий статус фермерського господарства забезпечує заінтересованість його членів, які є його співвласниками у рівних частинах, у результатах своєї праці та ставленні до майна. Права дитини на майно та результати її праці в такому господарстві захищені законом. Дитина в фермерському господарстві, як його член, виконує важку фізичну роботу на рівні з дорослими. Відчуження майна такого фермерського господарства здійснюється

під контролем органів опіки та піклування, бо дитина є його співвласником.

Правовий статус майна фермерського господарства, встановлений ст. 20 Закону від 19 червня 2003 р. № 973-IV «Про фермерське господарство», не передбачає зазначених вище гарантій щодо прав дитини на майно, бо його власником є юридична особа. Втім, у ч. 2 ст. 22 Закону № 973-IV передбачено, що за рішенням членів фермерського господарства відповідно до закону фермерське господарство як цілісний майновий комплекс може бути відчужене. Чи буде така угода вчинятись з дозволу органу опіки та піклування, якщо членом фермерського господарства є дитина? Законодавство не передбачає для членів такого господарства прийняття рішення про його відчуження як цілісного майнового комплексу, членом якого є дитина, з дозволу органу опіки та піклування. Не містить відповідних вимог і Порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України (затверджений наказом Міністерства юстиції України від 22 лютого 2012 р. № 296/5; зареєстрований в Міністерстві юстиції України 22 лютого 2012 р. за № 282/20595).

На наш погляд, спільна сумісна власність на майно фермерського господарства є гарантією захисту прав дитини—члена фермерського господарства на майно цього господарства. Отож, є доцільним внести відповідні зміни до ч. 1 ст. 20 Закону № 973-IV.

У спільній сумісній власності може перебувати майно, що використовується для ведення особистого селянського господарства. Згідно із ч. 2 ст. 6 Закону від 15 травня 2003 р. № 742-IV «Про особисте селянське господарство» (далі — Закон № 742-IV) майно, яке використовується для ведення особистого селянського господарства, може бути власністю однієї особи, спільною частковою або спільною сумісною власністю його членів. Члени особистого селянського господарства здійснюють діяльність на свій розсуд і ризик у межах встановленого правового господарського порядку, дотримуючись законів України, інших нормативно-правових актів (ч. 2 ст. 1 Закону № 742-IV).

Для ведення особистого селянського господарства використовують земельні ділянки розміром не більше 2,0 га, передані фізичним особам у власність або оренду в порядку, встановленому законом, а також жилі будинки, гос-

¹⁴ Див.: Ващишин М.Я. Розвиток фермерського законодавства України // Вісн. Львів. ун-ту: Серія юрид. — 2008. — Вип. 46. — С. 155.

¹⁵ Див.: Оніщенко Н.М. Деякі проблеми правового регулювання створення та діяльності фермерських господарств // Держава і право: Збірн. наук. праць. Юрид. і політ. науки. — Вип. 23. — К., 2004. — С. 392.

¹⁶ Див.: Ващишин М.Я. Юридичні ознаки фермерського господарства // Вісн. Львів. ун-ту: Серія юрид. — 2011. — Вип. 53. — С. 266.

подарські будівлі та споруди, транспортні засоби, сільськогосподарських та свійських тварин і птицю, бджолосім'ї, багаторічні насадження, вироблену сільськогосподарську продукцію, продукти її переробки та інше майно, набуте у власність членами господарства в установленому законодавством порядку (статті 5, 6 Закону № 742-IV).

Особисті селянські господарства здійснюють свою діяльність, використовуючи працю однієї чи декількох фізичних осіб, власне майно та фінансові кошти з метою виробництва, переробки, споживання та реалізації сільськогосподарської продукції для одержання доходів.

Необхідно доповнити ст. 6 Закону № 742-IV ч. 4 такого змісту: «Майно особистого селянського господарства, створене спільною працею батьків, дитини та інших членів сім'ї, є їхньою спільною сумісною власністю»

Особисте селянське господарство — це відповідне середовище, де реалізується спільна праця батьків та дитини, а також інших членів сім'ї, до яких може належати і дитина. Проте Закон № 742-IV не передбачає набуття спільної сумісної власності для цих осіб на майно як результат їхньої спільної праці в особистому селянському господарстві. Питання правового режиму майнових відносин батьків, дитини та членів сім'ї повинно вирішуватись згідно із ч. 4 ст. 368 ЦК. Але й доцільним є визнання результату спільної праці, створеного в особистому селянському господарстві, спільною сумісною власністю батьків, дитини та інших членів сім'ї безпосередньо правовою нормою. Тому необхідно доповнити ст. 6 Закону № 742-IV ч. 4 такого змісту: «Майно особистого селянського господарства, створене спільною працею батьків, дитини та інших членів сім'ї, є їхньою спільною сумісною власністю». На наш погляд, спільна праця батьків, дитини та інших членів сім'ї в особистому селянському господарстві є умовою набуття спільної сумісної власності цих осіб на створене майно.

Одним із найпоширеніших об'єктів права спільної часткової власності та спільної сумісної власності громадян є житловий будинок або квартира. На ці об'єкти право спільної власності може виникати внаслідок здійснення правочинів (купівлі-продажу, міни, дарування), одержання спадщини, спільної забудови, а також приватизації відповідно до Закону від 19 червня 1992 р. № 2482-XII «Про приватизацію державного житлового фонду». На цих підставах співвласниками спільної власності на житловий будинок чи квар-

тиру можуть бути батьки та дитина, а також інші члени сім'ї, до яких може належати інша дитина (пасинок, падчерка, дитина, яку взяли в сім'ю на виховання).

Науковці досі обговорюють питання наслідків спільної праці забудовника та членів його сім'ї¹⁷. Так, згідно із ч. 2 ст. 375 ЦК власник земельної ділянки набуває право власності на зведені ним будівлі, споруди та інше нерухоме майно. Однак, часто забудовнику надають різну допомогу інші особи (члени сім'ї, родичі, друзі, близькі особи та діти). Законодавством досі чітко не визначено правові наслідки результату надання такої допомоги.

Суди під час розгляду подібних справ керуються відповідними постановами Пленуму Верховного Суду України. Так, у постанові Пленуму цього Суду від 4 жовтня 1991 р. № 7 «Про практику застосування судами законодавства, що регулює право приватної власності громадян на жилий будинок» (далі — Постанова № 7) зазначено, що оскільки земельна ділянка для будівництва жилого будинку і господарських будівель надається громадянину у приватну власність, участь інших осіб у будівництві не створює для них права приватної власності на жилий будинок, крім випадків, коли це передбачено законом. Зокрема, таке право виникає, коли будівництво велось подружжям у період шлюбу або — за рахунок спільної праці членів сім'ї. У такому разі жилий будинок стає їх спільною сумісною власністю, якщо інше не було встановлено письмовою угодою між ними. Інші особи, які брали участь у будівництві жилого будинку (його купівлі) не на підставі угоди про створення спільної власності, яка відповідає законодавству, вправі вимагати не визнання права власності на будинок, а відшкодування своїх затрат на будівництво (купівлю будинку), якщо допомогу забудовнику (покупцю) вони надавали не безоплатно.

Чи може дитина бути суб'єктом такої угоди? Вважаємо, що може. Наявність такого письмового договору за участю дитини навіть необхідне, оскільки за нормальних сімейних відносин, як зазначив В.І. Кисіль, мало хто задумається над часткою майна, що належить дитині. Але при розладі сімейних відносин це питання нерідко постає¹⁸. Виникають сумніви щодо того, чи судитиметься

¹⁷ Див.: Цивільне право України: Підруч.: у 2-х кн. / За ред. О.В. Дзери, Н.С. Кузнецової. Кн. 1. — К., 2002. — С. 403—406.

¹⁸ Див.: Кисіль В.І. Права і обов'язки батьків і дітей. — К., 1985. — С. 25.

дитина з батьками з приводу цих речей, як підкреслює З.В. Ромовська, але зовсім не виключено, що, вимагаючи поділу майна, один із батьків погоджується на половину. Більше того, це спрямовано на затвердження поваги до дитини та її захист. Вона виховуватиме повагу до праці кожного, хто піклується про сім'ю¹⁹.

Однак постає питання з'ясування суті терміна «спільна праця» у значенні правових норм цивільно-правового інституту спільної власності. Зміст дій дитини у розумінні термінів «допомога» та «спільна праця» не має уподібнюватися, оскільки має різні правові наслідки

Аналіз судової практики засвідчує, що питання правових наслідків спільної праці членів сім'ї та забудовника не вирішується законодавцем понад двадцять років. Вважаючи, що відносини між співвласниками спільної власності за своїми правовими зв'язками є неоднорідними²⁰, тому правові наслідки їх спільної праці в законодавстві мають бути чітко регламентовані. І саме результати аналізу судової практики дають підстави говорити про необхідність вирішення цього питання. Тому пропонуємо ч. 2 ст. 375 ЦК доповнити реченням такого змісту: «Якщо будівництво на земельній ділянці велося її власником за рахунок спільної праці членів сім'ї, то зведені ними будівлі, споруди та інше нерухоме майно є спільною власністю власника земельної ділянки та членів його сім'ї на умовах, передбачених письмовим договором».

Однак постає питання з'ясування суті терміна «спільна праця» у значенні правових норм цивільно-правового інституту спільної власності. Зміст дій дитини у розумінні термінів «допомога» та «спільна праця» не має уподібнюватися, оскільки має різні правові наслідки.

Відповідно до тлумачного словника української мови допомога — це сприяння, підтримка в чому-небудь, або матеріальне, грошове забезпечення²¹; а праця — свідомо діяльність людини, спрямована на створення матеріальних та культурних цінностей, що є умовою існування і розвитку суспільства²².

Отже, спільна праця у розумінні цивільно-правового інституту спільної власності — це свідомо діяльність батьків, дитини та членів сім'ї, спрямована на створення матеріальних благ (наприклад, будівництво житлового будинку чи інших споруд, чи виробництво сільськогосподарської продук-

ції в особистому селянському господарстві та ін.). Саме встановлення факту спільної праці є юридичною умовою набуття спільної сумісної власності.

Проведений аналіз правовідносин спільної власності за участю дитини та правових підстав, за якими вони виникають, дозволяє зробити такі висновки:

По-перше, визначення терміна «член сім'ї» у науковій літературі має дискусійний характер. Суди, застосовуючи ч. 4 ст. 368 ЦК,

по-різному вирішують, хто з осіб є членом сім'ї. Авторське трактування терміна «член сім'ї» у розумінні ч. 4 ст. 368 ЦК — це особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом, мають взаємні права та обов'язки.

По-друге, майно як результат спільної праці батьків, дитини та членів сім'ї є спільною сумісною власністю цих осіб. Юридичною умовою набуття права спільної сумісної власності на таке майно є їхня спільна праця. Дії батьків, дитини, членів сім'ї у значенні термінів «спільна праця» та «допомога» не повинні уподібнюватися, оскільки мають різні правові наслідки. Спільна праця у розумінні цивільно-правового інституту спільної власності — це свідомо діяльність батьків, дитини та членів сім'ї, спрямована на створення матеріальних благ.

По-третє, дитина набуває права спільної власності на майно на загальних підставах. Проте цивільно-правовий інститут спільної власності не повною мірою здатний захищати дитину від експлуатації та привласнення батьками (усиновлювачами), опікуном, піклувальником результатів її роботи чи отримання ними її доходів. У зв'язку з цим на законодавчому рівні необхідно:

– внести зміни до ч. 1 ст. 20 Закону № 973-IV, якими передбачити право спільної сумісної власності членів фермерського господарства на його майно;

– доповнити ст. 6 Закону № 742-IV ч. 4, якою передбачити право спільної сумісної власності членів особистого селянського господарства на майно, створене спільною працею батьків, дитини та інших членів сім'ї;

– доповнити ч. 2 ст. 375 ЦК, де передбачити у разі, коли будівництво велося власником земельної ділянки за рахунок спільної праці членів сім'ї, зведені ними будівлі, споруди та інше нерухоме майно є спільною власністю власника земельної ділянки та членів його сім'ї на умовах, передбачених письмовим договором.

¹⁹ Див.: Ромовська З.В. Значч. праця. — С. 355.

²⁰ Див.: Христенко Н.Ю. Значч. праця. — С. 6.

²¹ Див.: Зрозумій мене: Тлумачний словник української мови: Близько 7,5 тис. слів. — К., 2003. — С. 59.

²² Там само. — С. 201.